

Maráz, Karel

Cechovní pečeti

In: Maráz, Karel. *Sfragistika : studijní texty pro posluchače pomocných věd historických a archivnictví*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2014, pp. 124-130

ISBN 978-80-210-7143-8; ISBN 978-80-210-7146-9 (online : Mobipocket)

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/131295>

Access Date: 16. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

CECHOVNÍ PEČETI

Hlavním cechovním symbolem byla cechovní korouhev, kterou měl disponovat nejpozději od 15. století každý cech, a rovněž cechovní znak. Náplň obou symbolů byla často totožná. Mezi znaky stejných řemesel existovala v různých městech prakticky shoda – objevoval se obvykle charakteristický výrobek, či nástroj pro to které řemeslo. Za vrchol života cechů můžeme v českých zemích označit 14.–15. století, přičemž v 15. a 16. století se těšily pozornosti i u vrchnosti poddanských měst a městeček, neboť jejich majitelé v nich spatřovali možnost zisku. Od 18. století však jejich význam slábne a v 19. století jsou rušeny – děje se tak živnostenským zákonem z roku 1859. Na cechy pak navazovala specializovaná společenstva, jež často navazovala rovněž na symboliku cechovních typářů.

Cechy velmi dbaly na ochranu svých pečetidel, často již od výroby neboť jsou zaznamenány i případy, kdy při výrobě pečetního typáře byla snaha vyrobit i duplicitní pečetidlo. Obdobně jako u měst městské pečetidlo, tak i u cechů pečetidlo cechovní, bylo ukrýváno do truhlic, které mohly být otevřeny někdy dokonce teprve, když se shromáždil celý cech.

Mezi nejstarší v českých zemích dochované cechovní typáře náleží k roku 1354 doklad pregéřů a mincířů v Kutné Hoře. Literatura někdy uvažuje o vzniku cechovních pečetí v husitské revoluci, výrazný rozvoj však zaznamenaly až za Jagellonců. Právě oni udělovali cechům i privilegia na znak, pečeť a právo pečeti červeným voskem. Pokud cechy nedisponovaly právem pečeti červeným voskem, využívaly vosku zeleného či černého. Ovšem jako ve všech odvětvích sfragistiky, tak i ve sfragistice cechovní s postupující dobou novověku si cechy pečetění do červeného pečetního vosku prostě osvojily.

Vedle tradičních funkcí pečeti je pro cechovní pečeti typické ještě jedna – ověřovací – funkce. Použití otisku cechovního typáře mohlo garantovat i kvalitu zboží pro veřejnost.

Z hlediska tvaru pečeti známe jen pečeti kulaté či oválné, někdy badatelé spekulují i o tvarech špičatě-oválných či osmibokých.

Cechovní znamení mělo povahu erbu a přinášelo typické výrobky, nástroje, suroviny, postupy výroby a práce, kombinace těchto námětů s heraldickou symbolikou města či vrchnosti nebo náboženskými náměty, jako jsou např. patroni

řemesel, světcí či biblické scény jako třeba u hrnčířského cechu Adama a Eva u stromu poznání. Některé z cechovních znaků jsou dokonce uděleny panovníkem, jak dokazuje třeba znak kožešníků Starého Města pražského z 28. dubna 1473, či Nového Města pražského z 11. listopadu 1486.

Pro cechovní znaky jsou docela typické také nejrůznější honosné kusy, byť užívané spíše od novověku (především štítonoši, ale i znakové pláště, hodnostní hraběcí, knížecí a vévodské koruny). Na rozdíl např. od pečeti univerzit, se u cechů vždy neseťkáváme s vynikající uměleckou hodnotou a úrovní zpracování jejich pečetidel. Některé rytby vykazují značnou rustikálnost a spíše ukazují na dílo místního kováře než vyspělého zlatníka některé renomované dílny. Samozřejmě, že s těmi méně výtvarně zdařilými pečetěmi se setkáváme spíše v menších městech a městečcích.

Pokud jde o písmo a jazyk legendy, pak v zásadě platí v obecných rysech to, co platí pro podobné jevy v komunální sfragistice. Z písma převažuje pro počátky našich cechovních pečeti smíšené majuskulní písmo, od 15. století gotická minuskule, jež do 16. století střídá kapitála; na sklonku existence cechovních pečeti je dokonce možnost se setkat s kurzívou (od konce 18. století). Pochopitelně ve středověku je v legendě zastoupena latina, v novověku přibývá národních jazyků, v našem případě tedy němčiny a češtiny. Mnohde najdeme značné regionální rozdíly, které nesporně souvisejí s národnostním složením obyvatelstva regionu či elit konkrétních měst a městeček. Součástí pečeti jsou letopočty, jež obvykle uvádějí datum zřízení cechu, udělení privilegia, uznání či sloučení cechu nebo pořízení pečetidla, ovšem nemusí tomu tak být pokaždé; vždy je tedy nutné přihlídnout ke konkrétní situaci toho kterého cechu. Některá cechovní pečetidla dokonce disponují dvěma daty, která znamenají zřízení cechu a vznik pečetidla; je to obdobná situace, jakou jsem sledovali na evangelických pečetích.

Již bylo uvedeno, že cechovní typáře přinášejí mj. i typické výrobní nástroje či pracovní postupy. Protože však mnohé z nich jsou již dnešnímu člověku neznámé, nezaškodí si alespoň u následujících cechů symboliku stručně vyložit. Nutno ještě upozornit na skutečnost, že se mohlo jednat o cech jednoho řemesla, cechy sdružující dvě řemesla a cechy sdružující více než dvě řemesla.

Barvíři – dvouuchý kotel

Bednáři – sud a nad ním kružidlo, někdy i palice a dláto, kružidlo

Bradýři a lazebníci – nůžky, břitva a pušadlo krve

- Cvočkaři – tři cvočky nebo hřeby vějířovitě zabodnuté do koruny či do srdce
- Hodináři – obvykle byli členy některého ze společných cechů, který na pečeti měl obraz hodin
- Hrnčíři – Adam a Eva pod stromem poznání, někdy doplněno pod kořeny stromu o vyobrazení hrnčíře pracujícího na kruhu. Kromě tohoto nejčastějšího námětu se setkáváme také s vyobrazením vázy s květinami nebo hrnčířského kruhu
- Hřebenáři – oboustranný hřeben, někdy jej drží lvi
- Jehláři – jehly, špendlíky, spony, háčky na ryby
- Kameníci – bývali v jednom cechu se zedníky a měli znamení zkříženého kružidla a úhelnice, kamenické kladívko a želízek (majzlík), zkřížená kamenická dlátka
- Klempíři – plechové nádoby a lucernu
- Kloboučníci – jeden či tři klobouky
- Kniháři – hotová kniha zasazená v lisu
- Koláři – kolo, doplněné někdy sekerou
- Kominíci – obraz sv. Floriána, tedy ozbrojence se džberem vody hasící požár
- Kosíři – zkřížený srp a kosa
- Kováři – podkova či tři podkovy, někdy i s hřebem (podkovákem), podkova podložená dvěma zkříženými kladivy, tři hřeby (podkováky)
- Koželuzi a jircháři – růže, růže položená mezi dvěma býčími rohy, někdy ale i pole dělené napříč, v jednom s růží, ve druhém s dřevěným kbelíkem na máčení kůží, zkřížená prohnutá škrabadla či válec nebo koželužské nože
- Kožešníci – používali od 15. století znak, udělený jim Vladislavem II. Jagellonským. Na štítu kosmo přetažený kožešinový pruh (či kosmo dělený), ve spodní části potažený kožešinou. Na štítu bílá holubice a s ratolestí v zobáku. Později byl přidán štítek s korunovaným písmenem „W“. Nad štítem se nacházela přilba s přikryvadly a v klenotu holubice s ratolestí v zobáku
- Krejčí – rozevřené krejčovské nůžky, někdy s bodcem mezi čepelemi, jehla, špendlík
- Malíři – na štítu tři (2,1) menší nádoby na míchání barvy (štítky?)

- Mandlíři a barvíři – znak, v němž byl na štítu vyobrazen mandlířský mistr s pomocníkem při válcování hotového obarveného plátna na mandlířském stole. Nad štítem byla přilba s přikryvadly a v klenotu rohy, mezi nimi svisle postavený mandlířský válec
- Mečíři – tři meče vějířovitě postavené rukojetí vzhůru a pod nimi hroty vzhůru obrácený půlměsíc, někdy držela meče ruka za špice
- Měšečníci, vačkáři a rukavičkáři – své výrobky ve třech pruzích štítu
- Mlynáři – palečné kolo a nad ním rozevřené kružidlo; někdy kolo s kružidlem doplňovaly jedna nebo dvě sekery, dále odpichovadlo, úhelník, sekera
- Mydláři – (do cechu náleželi i svíčníci) – disponovali znakem, v hlavě štítu byla oblaka, ze kterých dolů sahaly ruce, jež držely drátěný kruh, který rozkrajoval kvádr mýdla. V pečetním poli po stranách mýdla ležely šikmo dvě svíce, někdy hořící
- Nožíři – (někdy spojeni s mečíři) – koruna, jíž procházely zkřížené dva nože s rukojetmi a meč, jenž stál uprostřed rukojetí vzhůru
- Parukáři – hlava s parukou
- Pekaři – preclík, nejčastěji pod korunou, vedle něj žemle a calty (housky). Součástí obrazu býval i perník, pokud byli pekaři spojeni s perníkáři
- Pláteníci – tři tkalcovské člunky ve tvaru trojúhelníku, „krample“ (nástroj na česání ovčí vlny)
- Pokrývači – dvě zkřížená pokrývačská kladívka, ev. pod korunou. Někdy kladívka doplňovala zednická lžíce
- Postřihači – (obvykle členy soukenického cechu) – pokud tvořili samostatný cech, prezentovali se znakem, v jehož štítu byl heraldicky vpravo obrácený gryf s nůžkami nebo „šerhakly“ v pazouru k upevňování sukna, nad štítem byla položena přilba s přikryvadly a v klenotu císařský orel s nůžkami na prsou. Setkat se můžeme i s rozevřenými postřihačskými nůžkami, dvěma zkříženými soukenickými střelami či soukenickými štětkami.
- Provazníci – zkřížené tři cívky a háčky, jež užívali při kroucení provazu. Někdy tím byla ještě příčně položena střela či srdce propíchnuté šípem a háky
- Prýmkaři – prýmky

- Punčocháři – měli znak, jehož štít byl čtvcený a v jeho jednotlivých polích se nacházely krejčovské nůžky, punčocha svisle položená, rukavice a „štětí bodlákové“, nebo „krample“, klubko vlny
- Puškaři (ručníkáři) – překřížené pistole; častěji ale pistolí (ručničkou) zastoupeni ve znaku zámečnického cechu
- Řemenáři – koňské řemení, častěji ale spojeni v jednom cechu se sedláři, součástí jejichž znaku bylo pak řemení
- Řezníci – lev, držící v předních tlapách sekeru. Podle pověsti získali znamení od Jana Lucemburského, když mu v roce 1310 sekýrami rozsekali bránu Starého Města pražského a uvolnili mu tak cestu do Prahy. Přímo tato scéna našla své uplatnění na některých cechovních řeznických pečetích, např. ve Volyni či Sušici. Další náměty představují dvě zkřížené sekery, stojící býk, zkřížená sekera a nůž.
- Sedláři – (často spojeni s řemenáři) – sedlo a případně celý koňský postroj s řemením otěží
- Sklenáři – na pečetě zkřížené tři nástroje, svisle postavena lopatka, šikmo přes ni sekyrce podobný nástroj a kosmo dvojitý hák, spájecí palice, diamant na řezání skla
- Sladovníci a nákladníci vaření piv – dvě limpy (prkénka), kterými přehrabovali slad. Limpy stály vedle sebe svisle nebo byly zkřížené, někdy je doplňuje sběračka. Někdy byly limpy provlečeny korunou. Mnohdy se objevuje i patron sladovníků sv. Václav
- Soukeníci – (často náleželi k cechu postříhačů) – soukenická střela či dvě zkřížené soukenické střely, soukenická štětka, rozevřené nůžky, „krample“
- Soustružníci – koule držená kružidlem a dvě dláta, úhelník, vysoustruhovaná kulečnicková koule
- Stolaři – hoblík, zkřížená dlátka s palicí, kružidlo, úhelník
- Svícníci – (často spojeni s viz též mydláři) – ve znamení dvě svíce, někdy doplněné svíčkovým sloupkem
- Ševci – znak, v jehož štítu se nacházení tři škorně umístěné odstředivě špičkami ke třem koutům štítu; někdy se objevuje znamení jedné svisle stojících škorní či jediné boty, jindy prostřelené šípem nebo doplněné nástrojem na krájení kůže (krojidlem), podobným sekáčku. Další náměty – tři nohy

ohnuté v koleně, obuté ve škorní s ostruhou a dostředivě řazené. K výjimkám náleží pečetidlo strážnických ševců, na kterém je vyobrazena ševcovská dílna s dlážděním, verpánkem a dalšími ševcovskými potřebami.

Šňoraři – (obvykle spojeni s prýmkaři) – ve znamení propletené šňury se střapci, někdy přidáno vyobrazení řemeslníka při práci

Tesaři – kružidlo, úhelnice a sekera, někdy ještě kladivo, pila či měřidlo síly trámů

Tkalci – tři do trojúhelníku sestavené člunky nebo jiný člunek se zkříženými tkalcovskými hřebeny (vochlicemi), či hřebeny samostatné

Truhláři – hoblík a nad ním zkřížené kružidlo a úhelnice; někdy i pila

Voskaři – byli sdruženi v jednom cechu se svícíky a neměli samostatné znamení

Výrobci baretů – baret

Zámečníci – klíč a zámek, někdy byly zkřížené klíče, jindy zámek nad nimi. Jindy lze najít i kladívko. Pokud se nachází ve znamení i pistole, jde o cech zámečnicků, jehož součástí jsou i ručníčkáři

Zedníci – krokev, trojúhelník s olovníci, zednická lžíce, kružidlo a kladivo, obvykle vše překříženo

Zlatníci – sv. Egidius v biskupském šatu jako patron zlatníků, sedící při zlatnické práci

Zvonaři – zvon, někdy vedle dělové hlavně, to v případě, že součástí cechu byli i dělolijci

Značení symbolů jednotlivých řemesel lze rozdělit v zásadě do tří skupin:

1. symbolika jednoho řemesla
2. symbolika dvou řemesel
3. symbolika více než dvou řemesel

Tematicky cechovní symboliku lze dělit do tří hlavních skupin podle vnitřního významu symbolů v pečtním obrazu:

1. Pracovní nástroje a nářadí jednotlivých řemesel

2. Výrobky jednotlivých řemesel
3. Suroviny či materiály, se kterými jednotlivé cechy pracovaly; další jevy jsou sice různorodé, avšak o to méně časté.

Jistě k zajímavému poznatku dospějeme při vyhodnocení kvality jednotlivých pečetidel. Lze v nich totiž vysledovat jistý společný rys, totiž ten, že cechovní pečetidla 19. století, jež znamená konec cechovní výroby, vykazují typáře jen poměrně strohou jednoduchost, jsou prosty jakékoli reprezentativnosti. Tu a tam lze najít v muzeích materii, která připomíná cechovní pečetidla, ovšem po roce 1859, tedy po odstranění cechů novým živnostenským zákonem (např. 1863 sdružená řemesla Horního Města). V takovém případě již spíše sledujeme přechod k razítkům.

Dovolme si ještě krátkou poznámku k podobě cechovních pečetidel. V zásadě kopírují, resp. zapadají, do obecného vývoje typářů. Starší typáře ve formě destičky měly sklopné držadlo (často ornamentálně zdobené), očko k závěsu, doplněné často řetízkem. Držadlo či rukojeť v mladší době bylo k pečetní desce připojeno, někdy byl celý typář zhotoven z jednoho kusu kovu. Novější pečetidla pak byla opatřena masivním kovovým či dřevěným držadlem.